

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl: 19 Sayı: 53 Ağustos 2026

Yayın Geliş Tarihi: 01.05.2026 Yayına Kabul Tarihi:04.08.2026

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1941723>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Citation: Adıgüzel, A. (2026). Jakobson'un İletişim Kuramı Bağlamında Pervin İtisami'nin "Mest ve Huşyar" Şiirinin Dilbilimsel Açıdan İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 136-170.

JAKOBSON'UN İLETİŞİM KURAMI BAĞLAMINDA PERVİN İTİSAMİ'NİN "MEST VE HUŞYAR" ŞİİRİNİN DİLBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

Ahmet ADIGÜZEL*

Öz

"Dil işlevi" terimi, genel olarak dilin insan yaşamındaki rolünü ve sunduğu olanakları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda dil, insanın toplumsallaşmasının temel bir önkoşulu olarak kabul edilir; iletişimin kurulmasını sağlamanın yanı sıra düşünme sürecini destekleme, gerçekliği yansıtma, kültürel dünyayı inşa etme ve bilginin düzenlenmesi, aktarılması ve korunması gibi işlevleri de kapsamaktadır. Claude Lévi-Strauss ve Roland Barthes gibi birçok dilbilimci üzerindeki belirleyici etkisiyle Jakobson, yapısal çözümlemenin dilbilimin ötesindeki alanlara—başta antropoloji, psikoloji ve felsefe olmak üzere—uyarlanmasına da katkı sağlamıştır. Aynı zamanda dili, insanın çeşitli boyutları ve etkinlikleri bağlamında açıklama çabasıyla Jakobson, edebiyat, psikoloji, göstergebilim, enformasyon kuramı ve iletişim kuramı gibi kültürel araştırmaların pek çok alanında disiplinlerarası çalışmaların önünü açmıştır. Bu çalışma, dilin insanın evreni kavrayışındaki rolünü ve şiir dilinin bu kavrayışa katkısını Roman Jakobson'un iletişim kuramı bağlamında incelemektedir. Jakobson'un altı işlevli dil modeli temel alınarak, Pervin İtisami'nin "Mest ve Huşyar" şiiri yapısal, anlamsal ve

* Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aadiguzel@hotmail.com, Iğdır/Türkiye.

işlevsel düzeyde analiz edilmiştir. Çalışma, şiirdeki dilsel karşıtlıkların, metaforik derinliğin ve eleştirel bilincin nasıl ortaya çıktığını ve şiirsel dilin iletişimsel boyutlarla nasıl birleştiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bulgular, İtisami'nin dil kullanımında hem estetik hem de toplumsal bir eleştiri ürettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Jakobson, Pervin İtisami, Şiir Dili, İletişim Kuramı, Mest ve Huşyar

A LINGUISTIC ANALYSIS OF PARVIN E'TESAMİ'S POEM "MAST O HOSHYĀR" WITHİN THE FRAMEWORK OF JAKOBSON'S THEORY OF COMMUNICATION

Abstract

The term "linguistic function" generally refers to the role of language in human life and the possibilities it offers. In this context, language is considered a fundamental prerequisite for human socialization; beyond enabling communication, it encompasses functions such as supporting the thought process, reflecting reality, constructing the cultural world, and the organization, transmission, and preservation of knowledge. Through his decisive influence on numerous linguists—most notably Claude Lévi-Strauss and Roland Barthes—Jakobson contributed to the adaptation of structural analysis to fields beyond linguistics, primarily anthropology, psychology, and philosophy. Simultaneously, in his endeavor to explain language within the framework of various human dimensions and activities, Jakobson paved the way for interdisciplinary studies in many areas of cultural research, including literature, psychology, semiotics, information theory, and communication theory. This study examines the role of language in the human perception of the universe and the contribution of poetic language to this perception within the framework of Roman Jakobson's communication theory. Based on Jakobson's six-function model of language, Parvin E'tesami's poem "Mest va Hoshyar" is analyzed at structural, semantic, and functional levels. The study aims to demonstrate how linguistic oppositions, metaphorical depth, and critical consciousness emerge in the poem, and how poetic language merges with communicative dimensions.

Keywords: Language, Jakobson, Parvin E'tesami, Poetic Language, Communication Theory, Mast o Hoshyār.

1. GİRİŞ

Işık'tan sonra, insanın evreni ve çevresini kavrayışını aydınlatan ikinci unsur, "dil"dir. Dil, yalnızca gözümüzün önünde olanı anlamamıza yardımcı olmakla kalmaz; aynı zamanda gözle görülmeyen, soyut kavramları, düşünceleri ve duyguları da ortaya çıkarır ve onları anlamamıza aracılık eder. Dil, insan zihninin karmaşıklığını, bireyin kendi soyut dünyasını ifade etmesini, toplumsal ilişkilerin inceliklerini ve kültürel değerleri nesiller boyunca aktarabilen güçlü bir araçtır. Bir başka deyişle, Işık fiziksel dünyayı görünür kılarken, dil zihinsel ve soyut dünyayı görünür hâle getirir. İnsan, kelimeler aracılığıyla düşüncelerini şekillendirir, duygularını ifade eder ve bilgi birikimini paylaşır. Dil sayesinde geçmişin deneyimleri öğrenilir, günümüz anlaşılır ve gelecek tasarlanabilir. Ayrıca, dil sadece bir iletişim aracı değil; aynı zamanda bireyin zihinsel aktiviteler yaptığı, kendini tanıma, anlama ve dünyayı yorumlama biçimidir. Kısacası, dil, insanın evreni kavrayışında ışığın ardından gelen en önemli rehberdir. Gözle görülenin ve görülemeyenin anlamına ışık tutar ve insanı bilgi, düşünce ve yaratıcılık yolunda geliştirir ve özgürleştirir.

"Dil bilimi, sözel mesajların yapısını ve bunların altında yatan kodu inceler. Dilin yapısal özellikleri, çeşitli iletişim süreçlerinde yerine getirdikleri görevler ışığında yorumlanır ve bu nedenle dilbilim kısaca, sözel mesajlar yardımıyla gerçekleştirilen iletişim çalışması olarak tanımlanabilir." (Jakobson, 1971a: 697).

"Dil, işlevlerinin tüm çeşitliliği içinde araştırılmalıdır." (Jakobson, 1987a: 66).

Darius Âşûrî, dili insan ile dünya arasında bir arac olarak tanımlar. Ona göre, "Dil aracılığıyla biz, sonsuz varlık ve zaman evreninde varlık buluruz ve 'her ne vardır, vardı ve olabilir' üzerine bir çember çizerek dünyayı adlandırırız." (Âşûrî, 1973: 2).

Benzer biçimde, Prof. Dr. Parviz Hânlerî dili "canlı varlıklar arasında anlam aktarımını sağlayan her türlü işaret sistemi" olarak tanımlar. Bu tanımlar, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, insan düşüncesinin ve varoluşunun temelini oluşturduğunu gösterir.

Bu tanımlar, dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda insanın düşüncesini, deneyimini ve varoluşunu şekillendiren temel bir unsur olduğunu gösterir. Dil, bireyin evrenle kurduğu ilişkiyi anlamlandırır, geçmişten geleceğe uzanan bir bilgi köprüsü kurar ve insanın kendi varlığını hem kendisine hem de çevresine ifade etmesine olanak sağlar. Wittgenstein "dilimin sınırları, dünyanın sınırlarıdır" der. (Wittgenstein, 2000: 5.6). Humboldt da dil olmadan zihinsel aktivitenin olamayacağını, insanın dil olmaksızın kavram oluşturamayacağını söyler (Humboldt: 1990s. XVII). Dolayısıyla birey, dili olmadan düşüncesini ifade edemez. Yaşamını anlamlı kılan en önemli yetisini kullanmaktan yoksun kalır.

Dil, bilgi aktarımı kadar değerlerin, kültürün, kimliğin ve estetiğin de taşıyıcısıdır. Bu nedenle şiir dili, insanın evrenle kurduğu ilişkiyi anlamlandırmanın en yoğun biçimlerinden biridir. Kısacası, dil hem bireysel hem de toplumsal varlığın temel taşıdır; insanın düşüncesini ve duygularını paylaşmasını, anlamlandırmasını ve dünyayı kavramasını sağlayan evrensel bir araçtır. Gündelik dil kullanımının dışına çıkan şiir, dilin işleyiş ilkelerinin anlaşılmasında temel bir anahtar işlevi görmektedir. Şiirde dilsel unsurların ve sözdiziminin etkinleştirilmesi ya da (Fütürist şiirde olduğu gibi) bilinçli olarak bozulması yoluyla, dilin yapısal ilişkileri görünür hâle gelmektedir. Başka bir deyişle, istisnalar kuralı açığa çıkarır; bozulmalar ise olması gerekenin kavranmasını mümkün kılar.

Kuramsal Çerçeve: Roman Jakobson'un İletişim Kuramı

Roman Asipovç Jakobson, Rus kökenli bir dilbilimci, edebiyatçı ve modern fonetik biliminin kurucularından biridir. Arkadaşı Lévi-Strauss ile, edebiyatta

yapısalcılığın temel ilkelerini geliştirmiştir. Roman Jakobson, dili yalnızca bir iletişim sistemi değil, aynı zamanda toplumsal bir kurum olarak tanımlar. Jakobson’a göre, dil bir toplumsal kurum olarak iletişimin temel araçlarından biridir. Bu nedenle, o sözlü iletişim teorisinin tasarımcısı olarak, her sözlü iletişim sürecini altı temel öğeye dayandırır: konuşmacı, alıcı, iletişim kanalı, kod, mesaj ve konu/dil.

Bunlara karşılık gelen altı dil işlevi ise şunlardır:

1. Duygusal (Emotive)
2. Çağrıcı / Terğibi (Conative)
3. Referans (Referential)
4. Metadil (Metalingual)
5. Fatik (Phatic)
6. Şiirsel (Poetic)

Jakobson’a göre şiirsel metinlerde en baskın işlev, “şiirsel işlev”dir; yani dilin kendi üzerine yönelmesidir. Ancak bu işlev, diğer işlevlerle iç içe geçerek çok boyutlu bir anlam yaratır.

Konuşmacı, örneğin Farsça gibi bir kod sistemi aracılığıyla mesajını iletişim kanalı üzerinden alıcıya iletir ve bu mesajla belirli bir konuya işaret eder. İletişim sırasında kanal, konuşmacının ağız yoluyla ürettiği seslerin alıcıya ulaşmasını sağlayan havadır. Mesaj, gönderici tarafından kodlanır ve alıcı tarafından çözümlenir. Mesajın konusu ise, konuşma sırasında iletilen önermeler ve anlamlar bütünüdür; yani söylem içinde gizlenmiş fikir ve bilgilerdir. Bu yaklaşım, dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda düşüncüyü

yapılandıran ve toplumsal etkileşimi mümkün kılan sistematik bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Jakobson'un teorisi, sözlü iletişimdeki her ögenin işlevini belirginleştirerek, dilin karmaşık yapısını ve iletişim sürecinin çok katmanlı doğasını anlamamıza yardımcı olur.

Peki, bir dilin geçerliliğini ve sınırlarını belirleyen nedir? Dil, dünyayı olduğu gibi nesnel bir şekilde mi ifade eder; yani sadece önermelerle mi aktarır? Yoksa her dilin kendi yapısı ve ifade biçimleri, dünyayı farklı bir açıdan görüp yorumlamasını ve tasvir etmesini mi sağlar? Şiir dili, deneysel ve anlamsal boyutları birleştiren, biçim ve anlamın ayrılmaz olduğu özel bir dil türüdür. Şiir dili, "olmuşlar ve olabilecekler"den oluşur. Şair, bilginin penceresinden bakarken yalnızca var olanları değil, yoklukları da görebilir. İşte bu yokluk ve olamayanları anlama yetisi, şairi sıradan bireylerden ayıran en önemli unsurdur.

Dolayısıyla, şiir dili hem deneyimsel hem de düşünsel bir boyut taşır ve gerçekliği yorumlar ayrıca imgesel dünyaları keşfetmemize olanak sağlar. Bu özellik, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda insanın varoluşu, düşüncesi ve duygularını derinlemesine yansıtan bir araç olduğunu gösterir. Şiir, en önemli sanatsal ve kültürel medya unsuru olarak, adlandırma ve varlık kazandırma aracılığıyla yokluğu canlandırır; varlığı gösterir, raporlar ve sessizliğin içindeki fenomenleri görünür kılar. Şiir, anlam ve değer halesi aracılığıyla kelimelerin etrafında bir halka oluşturur ve bu halka sayesinde insanın iç dünyasına yol açar. Bu yol, tarih boyunca kolektif bilinçte birikmiş en derin duygusal ve ince katmanları ortaya çıkarır; şairin bilinçdışından insanın düşünce ve duygularının örüntülerine ulaşmayı mümkün kılar.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden teorik sorgulama ve betimsel analiz yoluyla Roman Jakobson'un iletişim kuramını derinleştirmektedir. Teorik ve

kavramsal çerçeve içinde, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde, bireyin toplumsallaşması için temel bir önkoşul olduğu önermesinden hareket edilmektedir. Araştırmanın merkezinde Jakobson'un yapısal dilbilim yaklaşımı yer almaktadır. Çalışmanın kapsamı, Jakobson'un dilsel analizleri antropoloji, psikoloji ve felsefe gibi disiplinlerarası alanlara nasıl uyarladığını inceleyerek geniş tutulmuştur. İşlevsel bir yaklaşımla, dilin bilişsel süreçleri desteklemedeki, gerçeği yansıtmadaki ve kültürel dünyayı inşa etmedeki rollerini analiz etmek amaçlanmaktadır.

Metinde belirtildiği üzere, Claude Lévi-Strauss ve Roland Barthes gibi düşünürleri etkileyen yapısal çözümleme yöntemi, makalenin metodolojik temelini oluşturmaktadır. Çalışma, dili statik bir sistem olarak değil; epistemoloji, göstergebilim ve iletişim kuramı gibi insan varoluşunun çeşitli boyutlarıyla ilişkili bir model olarak ele almaktadır. Metodolojik açıdan makale, iki temel problematik üzerinden analizini derinleştirmektedir: Dil, insanın evren algısında ne gibi bir role sahiptir? Ve şiirsel dilin bu süreçteki katkısı, Jakobson'un iletişim şeması içinde nasıl konumlandırılmaktadır?

Çalışma, edebiyat, göstergebilim ve iletişim kuramı gibi alanları birleştiren disiplinlerarası bir niteliğe sahiptir. Özetin akışından da anlaşılacağı üzere, araştırma tümdengelsel bir yöntem izlemekte; genel iletişim kuramlarından Jakobson'un özel modeline, oradan da şiirsel dilin işlevine doğru ilerlemektedir. Özetle, bu çalışma Jakobson'un iletişim modeli merkezinde, dilin ontolojik ve işlevsel rollerini teorik düzeyde analiz etmeyi amaçlayan nitel-betimsel bir dilbilim çalışmasıdır.

Bu bölümler, Jakobson'un kuramının birey ve toplum üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır.

2.1. Pervin İtisami ve Dilin Estetik İşlevi

1885 yılında Tebriz'de doğan Pervin İtisami, çağdaş Fars edebiyatının en güçlü kadın şairlerinden biridir. Babası Yusuf İtisami'nin rehberliğinde Arapça ve İngilizce öğrenmiş, klasik Fars şiirinin anlam derinliğini modern bir bilinçle harmanlamıştır. Babası onu; kitap, şiir ve yabancı dillerle (Arapça ile İngilizce) tanıştırdı; böylece Pervin, babasının rehberliği ve eğitimi altında Fars edebiyatının en değerli hazinelerinden biri hâline geldi.

Şiirin bu işlevi, yalnızca bir ifade biçimi olmanın ötesine geçmez; insanın varlık deneyimini derinleştirir, kolektif hafızayı yansıtır ve bireysel bilinç ile evrensel deneyim arasında köprü kurar. Pervin İtisami'nin yaşamı ve eserleri, bu köprünün en güçlü örneklerinden biridir.

Pervin İtisami şiirlerini kaside, kıta, mesnevi, gazel ve mussamet biçimlerinde kaleme almıştır. Pervin'in çoğu alegorisi diyalog veya münazara biçimindedir. Onun divanında, yaklaşık 65 şiirin çoğunda—yaklaşık 5 ila 63 beyitte—fabl, hikâye ve alegori öğeleri, kaside, kıta ve mesnevi biçiminde, diyalog niteliği taşımaktadır.

Pervîn İtişâmî'yi özgün ve tanınmış bir figür olarak ayırt eden ve yükselten üç temel nitelik şunlardır: İran'ın en büyük kadın şairi olarak kabul edilmesi, kıta türünün en yetkin ve başarılı şairi olması ve münazara biçiminin önde gelen ustası sayılmasıdır. Pervîn'in güçlü bir söyleyiş ve anlam yapısı sergileyen kasidelerinde ahlakî ve tasavvufî ruh, kısa mesnevileri ile rubailerinde kadınsal hassasiyete, renkliliğe ve inceliğe yerini bırakır. Rubailerini hem klasik hem modern üslupta son derece sade bir dil ve akıcı bir üslupla yazmış. Sabit şekil ve kalıplardan ziyade düşünce ve anlama daha fazla önem veren Pervîn, canlandırdığı münazara biçiminde dikkate değer bir başarı elde etmiştir. Klasik edebiyattan ilham aldığı bu üsluptaki şiirlerinde kendi içgüdülerini ve yaratıcı gücünü ortaya koymuştur.

Pervîn, sanatını ahlakî bir temele oturtur. O, bir ahlak şairi ve ahlak eğitmenidir. Ahlakî kavrayışları ve entelektüel birikimi tasavvuf merkezlidir; ancak bu bakış açısı, İslâmî Sufizmden ziyade, antik Yunan düşüncesine ve insanlığın ortak değeri olan hümanizme dayalı bir hikmet biçiminden beslenir. Özellikle Platon'un öğretisi ve ilkelerini referans noktası olarak alır. Bu nedenle ruha ve onun özgürlüğüne büyük önem verir. Dünya görüşünde ruh, daima özgür kalmalı ve bedeninin zindanında hapsedilmemelidir. Pervîn'in ahlak doktrini, hikmet, erdem ve ahlakî mükemmellik temelleri üzerine inşa edilmiş olup, bu temeller sayesinde güç kazanır ve canlılığını korur.

Pervîn-i İ'tişâmî'nin şiirleri ağırlıklı olarak didaktik niteliktedir; hatta divanı temel alınarak incelendiğinde ister sosyal ister ahlaki temalı olsun, tüm şiirlerinin didaktik şiir türüne ait olduğu daha kesin olarak söylenebilir. Didaktik şiir, genel halka ve geniş okuyucu kitlesine ahlaki değerleri, dini ilkeleri veya inançları aktarmayı amaçlayan, öğretim amacıyla yazılır. Klasik Fars edebiyatının önemli bir bölümü bu tematik çerçeve etrafında inşa edilmiştir. Ferîdüddîn-i Attâr'ın İlâhînâme'si, Sadî'nin Bûstân'ı, Senâî'nin Hadika'sı ve Mevlânâ'nın Mesnevî'si buna örnek olarak verilebilir. Didaktik şiir, düşünce ve inançtan ayrı düşünülemez; dolayısıyla Pervîn-i İ'tişâmî'nin şiirlerinin önemli bir kısmı, entelektüel bakış açısı ve inanç sisteminin etkisi altında yazılmış dizelerden oluşmaktadır.

Pervîn'in şiiri, düşünce ve anlam açısından oldukça olgun ve ağırbaşlıdır. Şiirleri eleştirel bir söylem yaklaşımı temelinde inşa edilmiş olup, eserleri feminist teoriye dayalı değil, cinsiyet, kültürel ve toplumsal eşitsizlikleri eleştiren bir bakış açısıyla yazılmıştır.

Pervîn bir yandan klasik şairlerden ilham alarak şiir dilini inşa etmiş, öte yandan Batılı şairleri yorumlama ve eserlerini kendine özgü üslubu ve kendi duygularıyla yoğurarak uyarlama yeteneği sergilemiştir. Modern Fars şiiri bağlamında –ya da

daha geniş bir perspektiften İran edebiyat tarihinin tüm dönemleri dikkate alındığında– Pervîn, belirgin biçimde özgün bir edebî figür olarak kabul edilir. Şiirleri, özellikle dönemin ahlakî yozlaşmasına ve toplumsal düzensizliğine yönelik itirazlarında olağanüstü bir ustalık ve ikna edicilik sergiler; bunun yanı sıra, toplumun en yoksun kesimlerine ve ezilenlere ses verir.

"Çok kısa bir ömrü, şiir söylemek için oldukça kısa bir fırsatı olmasına karşın Pervîn, şiirde en güzel fırsatı yakalamış, onun Fars şiiri dünyasında oturduğu makam ne çağdaş dönemde ne de klasik çağlarda Hâfız dışında hiçbir şaire nasip olmamıştır. Pervîn'in Meşrutiyet sonrası dönem Fars şi-irinde birdenbire ortaya çıkması son derece önemli ve büyük bir olay olarak kabul edilir. Onun edebiyat ve şiir üzerindeki etkileri hem yaşlıları hem aynı çağda yaşayan şairlerde hem de kendisinden daha yaşlı şair-lerde açıkça görülür." (Yıldırım, 2019: 7).

Bu araştırma, şu soruya yanıt aramayı amaçlamaktadır: Jakobson'un iletişim teorisi bağlamında, Pervîn'in on beyitlik "Mest ve Huşyar" şiirinde sözlü mesajı hangi unsur onu bir sanat eserine dönüştürmüştür? Bu soru hem dilin işlevini hem de şiirin eleştirel ve estetik boyutunu anlamak açısından önemlidir. Jakobson'un altı ögeli iletişim modeli (konuşmacı, alıcı, mesaj, kod, kanal ve konu) çerçevesinde, şiirsel mesajın nasıl bir estetik değer kazandığı, şairin sözcükleri nasıl seçip ördüğü ve okuyucuda nasıl bir etki uyandırdığı analiz edilecektir.

"Pervîn'in sağlam bir lafız ve anlam örgüsüne sahip kasidelerindeki ahlakî ve tasavvufî ruhla kısa mesnevilerindeki renklilik kıtalarında yerini kadınca duygulara ve inceliğe bırakır. Eski ve yeni tarzda yazdığı kıtalarının dili son derece sade ve açıktır (Yıldırım, 2019: 10)."

"Mest ve Huşyar" şiirinin içeriğine bakıldığında, şairin mesajı iletme biçiminde, Jakobson'un altı işlevinden (duygusal, çağrıcı/tergibi, referans, metadil/farazdil,

fatih/empatik ve şiirsel işlev) hareketle değerlendirdiğimizde, mesajın yöneliminin büyük ölçüde terğibi (çağrıcı) işlev üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Buna göre, şiirsel işlev (mesajın kendisine odaklanan işlev) önemli olmakla birlikte, şairin asıl amacı okuyucu veya dinleyicide bir etki yaratmaktır. Mesajın yönelimi, dinleyiciye doğru olup, şair mesajı mistik, kültürel ve toplumsal-politik temalar çerçevesinde aktararak, okuyucuda düşünsel ve duygusal bir tepki uyandırmayı hedefler. Bu bağlamda, Pervin'in şiirinde hem estetik hem de eleştirel boyutlar bir araya gelir; şair, dil aracılığıyla hem bireysel hem de toplumsal farkındalık yaratmayı amaçlar ve okuyucuyu düşündürür, sorgulatır ve eyleme çağırır.

2.2. “Mest ve Huşyar” Şiirinin Dilbilimsel Açıdan İncelenmesi

Şiirin konusu, yapısal analizden önce incelenmesi gereken en temel unsurdur. Çünkü başlık, yapısal ve dilbilimsel eleştiride özel bir öneme sahiptir. Çağdaş eleştirmenlerin teorilerine göre, başlığın üç temel işlevi vardır: açıklama, hatırlatma ve değer biçme. Açıklayıcı işlev bağlamında, “Mest ve Huşyar” başlığı, onu oluşturan kelimeler ve bu kelimelerin Fars edebiyatında özellikle tasavvuf edebiyatındaki kullanımları göz önünde bulundurulduğunda, edebi bir söyleme işaret eder. Öte yandan, başlıkta kullanılan zıt kavramlar—biri “sarhoş” (Mest) diğeri “uyanık” (Huşyar)—şiirdeki karşıtlığı hatırlatır ve okuyucuda bir düşünsel gerilim oluşturur. Bu bağlamda başlık, hem şiirin anlam dünyasına giriş kapısıdır hem de şairin mesajının temel çerçevesini sunar. Başlık, okuyucuda merak uyandırır ve şiirin tematik ve estetik yönünü vurgular; böylece yapı ve anlam ilişkisi, eleştirel bir bakış açısıyla daha iyi anlaşılır.

Başlık, sanatçının kültürel ve toplumsal kimliği ile üslubuna dair bilgi verir. Başlık, algılamayı, tahmini ve belleği harekete geçiren bir önemli bir uyarıcıdır.

"Mest ve Huşyar" başlığı, kelimelerin yan yana gelişi ve karşıtlık unsuru göz önünde bulundurulduğunda, bir edebi bileşim olup, tezat (tabak) sanatından yararlanılarak oluşturulmuştur. Başlık, zıt ruh hâllerine sahip iki bireyi hatırlatır: biri sarhoş, diğeri uyanık. Bu zıtlık, okuyucunun zihninde bir gerilim yaratır ve onu şiiri okumaya teşvik eder ve okuyucuyu kendi dünyasına davet eder. Bu karşıtlık üzerinden şair, gerçek bilincin, yalnızca görünen uyanıklıkta değil, tasavvufi sarhoşlukta gizli olduğunu gösterir. Yani, dış görünüşteki farkındalık değil, içsel ve derin bir farkındalık önemlidir.

Jakobson'un dilbilimsel bakış açısına göre, bu diyalog, dilin işlevlerinin çeşitliliği ve dönüşümünün tam bir örneğini sunar. Her beyitte farklı bir işlev ön plana çıkar ve dil, referans ve gramatikal düzeyden şiirsel ve metadil (farazdil) düzeye doğru yükselir. Bu süreç, okuyucuya hem estetik bir deneyim sunar hem de dilin çok katmanlı yapısını ve işlevlerini anlamaya imkân verir. Başka bir deyişle, şair, iki birey arasındaki basit bir diyalogdan, dilin, anlamın ve insan bilincinin doğasına dair felsefi bulgulara veya bir keşfe ulaşır.

Şiir yapısal açıdan on beyitlik bir kıta niteliğindedir. Konu, dikkati üzerine çeken bir sarhoş ile onun tarafından yakalanan ve disipline edilen muhtesip arasındaki etkileşimdir. Bu kıta ve diyalogda en çok dikkat çeken unsur, sarhoşun hazır cevap olmasıdır.

Dr. Abdulhüseyin Zerrinkûb da bu konuda önemli bir noktaya değinmiştir: "Mest ve Huşyar" kıtası, sarhoş ile muhtesip arasındaki zekice ve nüanslı soru-cevapları, etik ve felsefi bazı konuları eleştirel bir şekilde tartışmak için bir fırsat hâline getirir." (Zerrinkûb, 1985: 367).

Bu bağlamda, şiir yapısal olarak zekice örülmüş ve içerik olarak derin bir eleştirel ve felsefi boyut taşımaktadır. Şair, dil ve söylem aracılığıyla, okuyucuyu hem düşünmeye hem de estetik bir deneyim yaşamaya davet eder.

Analiz: “Mest ve Huşyar” Şiirinde Jakobson’un İşlevleri

İlk Beyit:

"Muhtesip, bir sarhoşu yolda gördü ve yakaladı

Sarhoş dedi ki: Ey dost! Bu bir gömlek, dizgin değil!"

Bu beyitte, sarhoşun muhtesip tarafından yakalanması anlatılmaktadır; muhtesip, sarhoşu öfkeyle yakalamış ve “dizgin” kelimesi öfkenin şiddetini açıkça göstermektedir. Bu beyitte şiirsel işlev öne çıkar; çünkü dil yalnızca basit bir anlam iletmek için değil, aynı zamanda güzellik, belirsizlik ve çok katmanlı anlam yaratmak için kullanılmıştır. Bununla birlikte, diğer işlevler de alt katmanlarda devreye girerek anlam oluşumuna katkı sağlar.

Şair, kelime seçiminde ve yan yana getirişinde ustaca bir zıtlık kullanmıştır:

Muhtesip / Sarhoş → düzen ve düzensizlik, dış görünüş ve iç gerçek, şeriat ve hakikat arasındaki karşıtlığı temsil eder.

Gömlek / Dizgin → yüzeysel ve derin bakış arasındaki farkı sembolize eder.

“Yakalamak” ve “dizgin almak” arasındaki dil oyunları, metaforik bir yer değiştirme örneğidir ve Jakobson’un seçim eksenini teorisini yansıtır.

Bu beyit, toplumsal ve tasavvufi bir durumu işaret eder: dini otorite (muhtesip) ile aşk ve irfan yolunda özgür birey (sarhoş) arasındaki çatışma. Bu bağlamda, referans çerçevesi, görünüşçülüğün hakikat arayışına egemen olduğu bir toplumu yansıtır.

“Ey dost!” hitabı ile başlayan cümlede duygusal tepki açıktır; cümle dostane bir tonla başlasa da alaycı ve keskin bir üslup taşır. Burada özgürlük, hiciv ve irfanın

cehalete karşı üstünlüğü hissedilir. Sarhoş, "Ey dost!" hitabıyla okuyucuya doğrudan seslenir; görünürde muhtesibe konuşuyor olsa da derin düzeyde şair, okuyucuyu da hakikati kavramaya ve yüzeysel yargılardan uzaklaşmaya davet eder. "Bu bir gömlek, dizgin değil" cümlesi, dil hakkında kendi içinde bir açıklama niteliğindedir; kelimeler ve kavramlar yeniden tanımlanır. "Dizgin", kontrol ve boyun eğme anlamına gelirken, şair burada sadece "gömlek" olduğunu vurgular — dil, anlamı düzeltmek ve doğru kavramayı sağlamak için kullanılır. "Ey dost!" hitabı, hem metin içi iletişim kanalı açar (muhtesibe) hem de şiirin dışsal okuyucusuyla iletişim kurar. Bu beyitte, şiirsel işlev temel eksenini oluşturur; diğer işlevler bu eksene hizmet eder. Şair, kelime zıtlıkları, dil oyunları ve metaforik oyunlarla çok katmanlı ve çok düzeyli bir dil yaratır.

Jakobson'un teorisine göre, bu tür bir metin, seçim ve dizim ekseninin (aksiyel ve lineer eksen) belirgin şekilde öne çıktığı bir örnektir; yani şair, kelimeleri büyük bir özenle seçmiş ve bu kelime kombinasyonları aracılığıyla hedeflediği anlamlara ulaşmıştır.

Bu kıtada tekrar eden öğelerden biri, "yok" (nâ-mevcûd) fiilinin tekrar kullanılmasıdır. Jakobson, "Şiir Dilbilgisinde ve Dilbilgisi Şiirde" adlı makalesinde (s. 89–108), bir Rus folklor şiirini inceleyerek, bu tür tekrar kullanımının etkili bir edebi teknik olduğunu ve bazı şiirlerde mecaz ve kinayelerin yerine kolaylıkla geçebileceğini belirtir.

Sarhoşun dilinde kullanılan olumsuz fiil "yok" (nâ- mevcûd), uyanık bireye karşı ifade edilir ve şiirde bir çelişki ve karışıklık yaratır. Bu kullanım hem dramatik etkiyi artırır hem de okuyucuda zihinsel bir gerilim oluşturur; yani olumsuzlama, metin boyunca tematik bir yankı yaratır ve seçim-dizim ekseninin işlevini güçlendirir. Bu bağlamda, şairin bilinçli kelime seçimi ve tekrar stratejisi,

yalnızca anlam iletmekle kalmaz; aynı zamanda şiirsel ritmi, tematik karşıtlığı ve metaforik derinliği de pekiştirir.

İkinci Beyit:

"Dedi ki: Sarhoşsun, bu yüzden tökezleyip düşerek yürüyorsun

Dedi ki: Yürümek suç değildir, yol düzgün değildir"

Bu beyitte şair, toplumsal eleştiriyi şiirsel bir düzlemde sunarken, tasavvuf ve irfan terminolojisinden de yararlanmışır. Sarhoş, sıradan bir neşeden öte, bilgeliğe ve anlayışa sahip bir figür olarak tasvir edilmiş, aynı zamanda olağan dışı bir içkiyle mest olmuştur. Derin bir analizle şu sonuçlara ulaşılabilir:

Yapısal ve anlamsal zıtlık:

Sarhoş / Yürümek ve Suç / Yol düzgün değildir

Sözdizimsel paralellik:

İki benzer yapıdaki cümle: "Dedi ki: Sarhoş... / Dedi ki: Suç..."

Jakobson'a göre bu, şiirsel dilin belirgin özelliklerinden biridir: formun işlevselliği (foregrounding).

Ses uyumu ve ritim:

"r" ve "s" sessizleri, ritim ve melodik bir yapı oluşturur.

Dil, yalnızca bilgi iletmek için değil, zıtlık ve belirsizlik aracılığıyla güzellik ve anlam yaratmak için kullanılmışır.

Beytin referans çerçevesi, gözlemci (hâkim, muhtesip veya azarlayan) ile âşık sarhoş arasındaki diyalogdur. Sosyal ve tasavvufi düzeyde bu diyalog, görünüşe dayalı yargıların, irfan sahipleri ve yol erleri üzerinde nasıl etkili olduğunu gösterir.

"Yol düzgün değil", hakikati aramanın tehlikeli ve zorlu dünyasını sembolize eder.

Sarhoşun yanıtı, öfke veya inkâr değil, sakinlik, mantık ve zekâyla örülüdür.

Lirizm ve alaycı tonla birlikte, öz farkındalık, sadelik ve aceleci yargılara yönelik bir eleştiri hissedilir.

Bu beyitte, görünürde iki kişi arasındaki konuşma anlatılırken, derin düzeyde şair okuyucuyu yüzeysel yargılardan uzak durmaya ve başkalarının durumlarını anlamaya davet eder. Bu dolaylı hitap, Jakobson'un tanımladığı çağrıcı/terğibi işlevin bir örneğidir.

Sarhoş, "suç" kavramını yeniden tanımlar: davranışın sonucu yerine, dışsal bir neden (yolun düzgün olmaması) olduğunu vurgular. Bu, şiirde metadil (fatiha/farazdil) işlevine bir örnektir.

Tekrarlanan "Dedi ki", iletişimi sürdüren bir kanal işlevi görür; iki "Dedi ki", diyalogu açık tutar.

Jakobson'un bakış açısına göre:

1. Seçim eksenine öne çıkar (Sarhoş/Yol, Suç/Yol, tökezleyip düşerek/Yol düzgün).
2. Zıtlık, sözdizimsel denge ve belirsizlik, şiirsel dilin ön plana çıkarılmasında (foregrounding) kullanılan araçlardır.

Üçüncü Beyit:

"Dedi ki: Seni hâkimin evine götürmeliyim

Dedi ki: Sabah git, hâkim gece yarısı uyanık değildir"

Bu beyitte, şiirsel işlev ön plandadır; diyalog yapısı, müzik, belirsizlik ve zıtlıkla örülmüştür. Hâkim, adaletin sembolüdür, ancak gece uykusunu tercih ederek karanlıkta kalmayı seçer; adaletin ışığını aydınlatmak yerine, bilgisizlik içinde sessizliğe gömülür.

Beytin referans işlevi, görünürde muhtesip ve sarhoş arasındaki sembolik bir diyalogu gösterir; ancak sembolik düzeyde toplum eleştirisi vardır: Hâkimler ve adalet uygulayıcıları, görevlerini yerine getirmek yerine kendi menfaat ve rahatlarını tercih eder ve adaletsizliğin üzerine örtü sererler.

Şair, günlük konuşma dili ve belirsizlik (ehemmiyetli anlam kayması) tekniklerini kullanarak, dünyayı adaletin uygulanışı perspektifinden aktarır; bir dünyayı, adalet uygulayıcılarının uykuda olduğu ve gaflette kaldığı bir ortam olarak gösterir. Bu beyit, toplumdaki düzensizlik ve yetkisizliğe yönelik dolaylı bir eleştiridir.

Dördüncü Beyit:

"Dedi ki: Yakında vali saraya gideriz

Dedi ki: Vali, nasıl olur da sarhoşun evinde yok?"

Bu diyalogunda “vali” iktidar ve yönetimi, “sarhoşun evi” ise günah ve serbestiyi temsil eder. İki satırda anlam zıtlığı belirgindir: İlk mısradaki, memur görünüş odaklı ve “iktidardan korkan” bir bakış açısıyla konuşur.

İkinci mısradaki, görünen sarhoş, alaycı bir dil ve farkındalık kullanarak iktidar yapısını etkisiz hâle getirir. Jakobson'a göre, bu beyitte referans işlevi (Referential Function), eleştirel mesajın aktarımında etkindir. Memur, "oraya gidelim" diyerek bir öneri veya davet sunar. Buradaki emir kipli fiil, terğibi (çağrıcı) işlev taşır. Ancak cevap veren, yani sarhoş, bu emre uymaz; retorik bir soru ile ("Vali, sarhoşun evinde yok mu?") emri etkisiz hâle getirir. Bu durum, dilin direniş aracı olarak kullanılmasını gösterir; yani beyitteki çatışma, toplumsal ve eleştirel bir bağlamın yansımasıdır. Dil burada gizli bir protesto aracıdır ve şair, okuyucuya sosyal eleştiriye dilin çok katmanlı yapısı üzerinden iletir.

İkinci mısranın sorusu, yalnızca anlam açısından değil, "vali" kelimesinin kendisi ve onun semantiği üzerine de düşündürür. Şair, kelimelerin yan yana gelmesi ve yakınlığından (vali ve sarhoşun evi) yararlanarak, belirsizlik ve çok katmanlı anlam (ieham) ile şiiri tasavvufi bir düzleme taşır ve alaycı bir anlam üretir. Yani, çok katmanlı bir dil kullanımıyla, dil kendisine gönderme yapar ve anlam, kelimelerin içinden yeniden üretilir. Bu, Jakobson'un metadil (metalinguistic) işlevi ile örtüşür: dil, toplumsal eleştiriye gerçekleştirmek için kullanılır ve iktidarın gücünü kendi üzerinden eleştiriye açar.

Beşinci Beyit:

"Dedi ki: Daruğa gelinceye kadar camide uyu

Dedi ki: Cami, kötü insanların yatakhaneşi değildir"

Jakobson'un referans (erzahî) işlevi açısından, bu beyit, yasayı uygulayan görevli ile sarhoş arasındaki diyalogun devamıdır. Görevli, sarhoşa daruğa gelene kadar camide yatmasını önerir; sarhoş ise caminin sosyal ve ahlaki anlamını eleştirir ve alaycı bir biçimde yanıt verir: "Cami, kötü insanların yatakhaneşi değildir." Bu

beyitte dil, yalnızca dış gerçekliğe (cami ve daruğa) işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda toplumdaki güç odaklarına ve dini ikiye bölünmüşlüğü de gönderme yapar. Referans işlevi, toplumsal ve ahlaki eleştiriyi destekler. Metin, metin-içi referans ile dilin kendi anlamını yansıtır ve okuyucu, farklı bir düzlemde anlamla karşılaşır. Görevlinin sarhoşe camide yatmayı önerdiği bağlamda, kelimelerin tersine çevrilmiş anlamları, toplumdaki inançların ve değerlerin çarpıklığını gösterir. Bu beyit, içsel referans yoluyla, yönetici ve toplumun uyumsuzluğu ile liyakatsizliklerini hatırlatır.

Altıncı Beyit:

"Dedi ki: Dinâr ver gizlice ve kendini kurtar

Dedi ki: Şeriat işi, dinâr ve para işi değildir"

Şiirsel işlev (Poetic Function) açısından, bu beyitte şair, paralel ve simetrik bir yapı kullanarak ("Dedi ki... Dedi ki...") ve anlam zıtlıkları oluşturarak biçimsel bir güzellik yaratır.

Kelime seçim ekseninden, zekice seçilmiş zıtlıklar öne çıkar:

Dinâr / Şeriat → maddi ile manevi değerler arasındaki sembolik karşıtlık

Gizlice / Bırak → zıt kavramlar

Bu zıtlıklar ve sözdizimsel denge, Jakobson'un şair dilinde öne çıkarma (foregrounding) olarak tanımladığı unsurların açık bir örneğidir. Dil burada yalnızca gerçekliği tasvir etmek için değil, biçim ve karşıtlık aracılığıyla anlam yaratmak için kullanılmıştır.

Referans işlevi (Referential Function) açısından, beyit şairin yaşadığı dönemin toplumsal ve dini durumuna işaret eder: Rüşvet ve dini kurumların yozlaşması

Dini kuralların (şariat) maddi çıkarlar (dinâr) ile ilişkilendirilmesi söz konusudur.

Şair, bu eleştiriyi hiciv ile sunar; okuyucuya, dini değerlerin maddi kazançla alınıp satıldığı bir toplumun varlığını hatırlatır. Böylece, bireysel ifadeyi toplumsal gerçeklikle bağlar ve şiirsel dil aracılığıyla eleştiriyi güçlü bir biçimde aktarır.

Yedinci Beyit:

"Dedi ki: Tazminat için giysini çıkar

Dedi ki: Eskimiş, sadece çözgü ve atkıdan ibaret"

Tasavvufi bakış açısında, giysi, insanın maddi bedeni için bir metafordur ve tazminat dünyevi bağlar ve nefsin günahları için bir bedeli ifade eder.

Bu bağlamda: Biri (örneğin, adalet temsilcisi veya akıl) der ki: "Dünya borcundan kurtulmak için, bu toprak giysini yani bedenini çıkar."

Arif ise yanıt verir: "Bu beden artık değer taşımıyor, çürümüş ve yok olmuş. Ben onu aşmışım; geriye sadece ruh kalmış."

Bu yanıt, maddenin yok oluşunu ve ruhun kalıcılığını simgeler; yani fanilik ve maneviyat arasındaki zıtlığı ortaya koyar.

Jakobson'un dil işlevleri açısından beyit:

Örnek Açıklama İşlev

Tazminat/ giysi ve çürümüş/ çözgü-atkı Anlam ve biçim zıtlığı,

Müziksel kontrast Şiirsel (poetşc)

Tazminat → dünyevi borç veya bedel Dünyasal duruma işaret
Refrans(refrential)

Yanıt, maddi dünyadan bağımsızlık ve züht hissi Lirikizm ve tutum Duygusal
(emotive)

Giysini çıkar → eylem çağrısı Emir ve çağrı

Terğibi / Yönlendirici (conative)

Giysi, dinâr, çözgü-atkı üzerinden değer ve anlam sorgusu, dil ve anlam
üzerine düşünce Metadil / metalinguistik

Bu beyitte, dil hem biçimsel hem de anlam katmanları üzerinden öne çıkar; şair, okuyucuya hem felsefi hem de toplumsal ve bireysel düzeyde mesaj verir. Dil, kendisine gönderme yaparak anlamı yeniden üretir ve tasavvufi bir bakış açısıyla maddi ve manevi değerleri tartışmaya açar.

Sekizinci Beyit:

"Dedi ki: Bilmiyorsun, şapka başından düşmüş

Dedi ki: Aklın başında olmalı, başlıksızlık ayıp değildir"

Tasavvufi kültürde şapka, dünyevi görünüş, makam ve saygınlığın simgesidir. Şapkanın düşmesi, sosyal itibarın veya dışsal saygınlığın kaybolması anlamına gelir. Ancak ikinci cevap, içsel bilgelik ve tasavvuf perspektifindedir: "Değerli olan, başın içindedir — akıl, bilgi ve farkındalık. Başsızlık (dış görünüşsüzlük, samimiyet, gösterişsizlik) akıllı biri için utanç kaynağı değildir.

Şair burada bir zıtlık kurar:

İçteki akıl ↔ Dıştaki şapka

Hakikat ↔ Görünüş

Gerçek bilgi ↔ Gösteriş ve süs

Bu bakış açısına göre, olgun bir insan dış süslere ihtiyaç duymaz; çünkü akıl ve bilgi onun içsel süsüdür.

Jakobson'un dil işlevleri açısından beyit:

Örnek / Gözlem Açıklama İşlev

Şapka / baş / başsızlık ayıp değildir, "baş" ve "akıl başında" ile yapılan oyun
İçsel ritim ve kelime oyunu Şiirsel (poetic)

Şapkanın düşmesi → toplumsal değerler ve dışsal saygınlık Kişinin dış
görünüşü ve sosyal anlamı Referans (referential)

İlk cümle uyarıcı, ikinci cümle bilgece ve sakindir.

Ton ve tutum Duygusal (emotive)

Bilgelik ve farkındalığa dönme çağrısı Dolaylı çağrı Terğibi /
Yönlendirici (conative)

"Ayıp" ve "akıl" kavramlarının tartışılması, dil aracılığıyla anlam çözümlemesi

Dil ve anlam üzerine düşünce Metadil / metalinguistic

Bu beyit, görünüş ve içsel gerçeklik arasında zarif bir diyalogu yansıtır. Biri dışsal kaygı ile uğraşır, diğeri içsel hakikati arar. Mesaj, insan değerinin şapka ve giysiyle değil, akıl ve içsel farkındalıkla ölçüldüğünü vurgular. Şiirin başlangıcında

tekrar eden “mesti” ve diyalog formatı ile karşılıklı tartışma biçimi, finalde “huşyar” kelimesi ile tamamlanır; bu da şiire bir tamamlama ve bilgelik vurgusu sağlar.

Dokuzuncu ve Onuncu Beyitler:

"Dedi ki: Çok şarap içtin, bu yüzden kendinden geçtin

Dedi ki: Ey boş sözlü, söz az ya da çok değildir

Dedi ki: Bilge insanlar, sarhoşu kırbaçlamalı

Dedi ki: Getir bilgelik, burada kimse uyanık değil"

İlk konuşan (muhtesip), suçlayıcı bir tonda der ki:

"Çok içtin, bu yüzden kendinden geçtin!"

İkinci konuşan (arif veya sarhoş) yanıt verir:

"Ey boş sözlü, mesele az ya da çok değildir."

Tasavvufi yorum: Tasavvufta şarap, ilahi aşk, coşku ve manevi ilhamı simgeler. Dolayısıyla, burada kendinden geçme, dünyevi sarhoşluk değil, hakikat karşısında fena ve benlikten arınma anlamındadır. Muhtesip dış görünüşe odaklanmıştır: yalnızca maddi içki ve bedensel sarhoşluğu görür. Arif ise yanıt verir ki, senin sandığın “az veya çok sarhoşluk” değil, bu bir aşk ve hakikat karşısında benlikten arınmadır. Bu kendinden geçme, ego ve benlikten kurtulmayı ifade eder; yani miktarla ölçülemez. Arif, nicelik yerine niteliğe işaret eder: aşk, varlık ve farkındalık nitelikselidir, niceliksel değildir.

Dilsel ve estetik analiz: Güzel bir zıtlık vardır: bi-khod (benlikten arınma) ↔ bi-hude (boş, faydasız) İkisi de "bi-" ile başlar, ama biri arifçe benlikten arınmayı, diğeri cahilce akıldan yoksunluğu ifade eder.

Şair bu karşıtlıkla iki tür eksikliği gösterir: Biri bilgi ve aşk nedeniyle kendinden geçme (bilgelik)dir. Diğeri cehalet ve boş sözlük nedeniyle kaybolma (boşluk)dır.

Jakobson'un dil işlevleri açısından beyitler:

Görünümü

İşlev

Muhtesibin gözünden sarhoşun dışsal durumu Referans (Referential)

Muhtesibin suçlayıcı tonu; arifin sakın ve bilgece tonu Duygusal (Emotive)

Her konuşan karşı tarafı farkındalığa ve dönüşüme çağırıyor Terğibi /
Yönlendirici (Conative)

"Bi-khod / bi-hude" ve "az / çok" kelime oyunları, ritim ve anlam yaratıyor
Şiirsel (Poetic)

Söz az veya çok değildir → anlamın kelimedede değil, deneyimde olduğunu
vurgular. Metadil (Metalinguistic)

Diyalog devam ediyor, konuşma kanalı açık; felsefi bir diyalog hâline geliyor.

Temas (Phatic)

Hakikat ve aşk, dışsal nicelikle ölçülemez.

Kendinden geçmek maddi sarhoşluk değildir; ilahi aşk ve benlikten arınmadır.

Muhtesip, tüm uyanıklığına rağmen gerçek anlamda cehalet içindedir.

Arif, dil ve anlamı yeniden tanımlar, iletişimi hem felsefi hem tasavvufi bir seviyeye taşır.

Onuncu Beyit:

İlk konuşan (muhtesip) der ki: "Kanun ve şariat gereği, uyanık ve akıllı erkekler sarhoşu cezalandırmalı." İkinci konuşan (arif veya sarhoş) yanıt verir: "Öyleyse önce bir uyanık bul! Burada kimse uyanık değil."

Yorum ve tasavvufi anlam:

Muhtesip, kanunun görünüşüne takılı kalmıştır ve "sınır" koymak istemektedir. Arif açısından ise herkes dünyevi sarhoşluk, tutkular, mal ve makam içinde yüzmektedir; gerçek uyanıklık yalnızca Allah'a âşık olanlara aittir. Arifin yanıtı bir tasavvufi ifşa niteliğindedir: "Sen sarhoşu cezalandırmak istiyorsun, ama kendin ve başkaları nefis sarhoşluğunda batmışsınız."

Dil ve estetik noktalar:

Anlam çatışması (paradoks): "uyanık" ↔ "sarhoş"

Arifin yanıtında anlamlar tersine döner: Âşık, sarhoş, dünyevi uyanıklardan daha bilinçlidir.

Tasavvufi mizah:

"Uyanıklık getir..." cümlesi hem alaycı hem sakın bir tondadır.

Mizah, toplumdaki farkındalık eksikliğini ifade etmek için bir araçtır.

Kelime melodisi:

"sarhoş / yok" içindeki "s" sesi ve "uyanık / getir / olmalı" içindeki "ş" sesi, yumuşak ve ritmik bir müzik yaratır.

Jakobson'un dil işlevleri açısından: Görünümü İşlev

Sarhoşun cezalandırılması ve sosyal/hukuki durum Referans (Referential)

Arif, mizah ve sakinlikle muhtesibi ve toplumu eleştirir. Duygusal (Emotive)

Muhtesip emir verir; arif bu emri geçersiz kılar. Yönlendirici (Conative)

"Uyanık" ve "sarhoş" kelimeleriyle anlam ve ses uyumu; şiirsel yapı ortaya çıkar. Şiirsel (Poetic) "Uyanık" kelimesi üzerine diyalog: anlam ve gerçekliği sorgular

Metadil (Metalinguistic)

Diyalog devam eder; arifin tonu iletişimi kanun seviyesinden anlam seviyesine taşır. Temas (Phatic) Gerçek uyanıklık, dünyevi normlara göre değil, ilahi aşk ve farkındalık üzerinden ölçülür.

Arif, kelime ve anlamın ötesinde bir bilgelik ve toplumsal eleştiri ortaya koyar.

Bu beyitte, dil hem şiirsel hem eleştirel hem de tasavvufi bir işlev görür.

3. SONUÇ

Her beyitte, muhtesip bir şey söyler, sarhoş bir şey yanıtlar — yani iki yönlü bir dil vardır: güç dili ve varlık dili.

Ünlü Sarhoş ve Uyanık münazarasında şair iki sesi karşı karşıya getirir: Biri, görünüş düzeninin, kanunun ve dünyevi aklın temsilcisi; Diğeri ise aşkın, coşkun ve içsel hakikatin simgesidir. Bu diyalog yüzeyde mizahi görünse de derinlikte iki dünyanın çatışmasını gösterir:

Kanun dünyası ↔ Aşk dünyası

Jakobson'un terimiyle: referansî ve komutatif işlevler ↔ şiirsel ve duygusal işlevler

Muhtesip, kısmi aklın, şeriatın ve görünüşçülüğün simgesidir; Sarhoş, aşkın, kendinden geçişin ve İçsel hakikatin simgesidir. Bu çatışma yalnızca iki karakterin karşılaşması değil, iki tür dil ve dünya görüşünün karşılaşmasıdır:

Güç ve kanun dili ↔ Varlık ve anlam dili

Jakobson'un altı dil işlevi, bu dil çatışmasını analiz etmek için güçlü bir araçtır. Şair, tüm işlevleri ustaca kullanmıştır:

Sonuç

Düzen ve kontrol dili

Referansî Özgürlük ve aşk dili: Sarhoş sakin, mizahi yanıt verir

Duygusal (Emotive)

Güç ve zorlama gösterir

Görünüş dili eleştirisi, anlam keşfi

Dilin kendine bilinçli kullanımı; estetik ve anlam birliği

Ses ve anlam karşıtlıkları: "sarhoş/uyanık", "akıl/şapka", "az/çok", "kendini bırak/boşuna" Şiirsel (Poetic

Bu münazara, basit bir muhtesip-sarhoş diyalogunun ötesine geçer: aslında iki tür dilin karşılaşmasıdır:

Muhtesip dili

Kanun, şeriat, görünüş

Miktar, düzen, yargı

Günah korkusu

Söz, güç için kullanılır

Sonuç olarak, şair sarhoş dil aracılığıyla gücü kanundan anlam dünyasına taşır. Bu durum gösteriyor ki dil, aşktan yoksunsa yalnızca tehdit ve kontrol aracıdır; ama aşkla ve farkındalıkla birleşirse, hakikat ve uyanışa dönüşür. Sarhoş ve Muhtesip diyalogunda şair, âşık sarhoşun en uyanık insan olduğunu, görünüşte uyanık olanın ise cehaletin sarhoşluğuna kapıldığını gösterir. Gerçek, kanunda değil; farkındalık ve aşkta aranmalıdır.

Bu çalışma, Jakobson'un dilin işlevleri ve işleyiş mekanizması konusundaki düşüncelerini incelemeyi ve dil felsefesi problematiği bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Jakobson'da dil işlevleri, sözcenin (sözlü bildirimin) iletim sürecinde dilin aktarım ve etki potansiyelini betimleyen bir kuramdır. Bu kuram gerek genel olarak dilin gerekse onun ayrı birimlerinin işleyişinin analizi yanı sıra, sözel söylem ve yazılı metin üretimi prensiplerini inceler.

Bu çalışma, Jacobson'ın dilin işlevleri ve işleyiş mekanizmalarına ilişkin görüşlerine uygun ve söz konusu görüşleri ve dil felsefesi temel alınarak "Mest ve Huşyar" şiiri değerlendirildi. Jakobson'ın çalışmalarında dil işlevleri, bir söylemin (sözlü iletişimin) aktarım sürecinde dilin iletici ve duygusal potansiyelini betimleyen kuramsal çerçevesine uygun bir biçimde yapılan bu analiz Jakobson'ın dilin işlevleri ve işleyiş mekanizmalarına ilişkin görüşlerini incelemeyi ve söz konusu görüşleri dil felsefesinin temel sorunları çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Jacobson'ın çalışmalarında dil işlevleri, bir söylemin (sözlü iletişimin) aktarım sürecinde dilin iletici ve duygusal potansiyelini betimleyen kuramsal bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu kuram, yalnızca dilin genel işleyişinin ve tekil birimlerinin çözümlemesini değil, aynı zamanda sözlü söylem ile yazılı metin üretiminin altında yatan ilkeleri de kapsamaktadır. Jakobson'ın kuramında olduğu gibi bu şiirde de yalnızca dilin genel işleyişinin ve tekil birimlerinin çözümlemesini değil, aynı zamanda yüzeysel söylem ile derin anlam üretimin de kapsamaktadır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Çalışma için Etik Kurul Kararı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Aşuri, D. (1973). Şiir ve Düşünce, Tahran: Merkez Yayınları.
- Ajend, Y. (1363). Edebiyyât-i Novîn-i Îrân, Tahran.
- Alevî, B. (1386). Târîh-i Edebiyyât-i Muâsir-i Îrân (Çev. Said Firuzabadî), Tahran.
- Ekşi, H. (2002, Mayıs). *Etkili karakter eğitimi müfredatı için stratejiler*. 2000'li Yıllarda 1. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumunda sunulan poster bildirisi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Hadot, P. (2011). Wittgenstein ve Dilin Sınırları (M. Erşen, Çev.). Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Hanleri, P. (2012). Fars Dili Tarihi, Tahran: Farhang Neşr-i Nov Yayınları.
- Humboldt, W. (1990). On Language. Peter Heath (Çev). Cambridge: Cambridge University Press.
- Harputi, A. (1914). *Tarih-i ilm-i kelam*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Hutchby, Ian (1991). "The Organization of Talk on Talk Radio." Broadcast Talk. (Der.) Paddy Schannel. London: Sage. 154-178.
- Jakobson, R. (1960). Closing Statement: Linguistics And Poetics, Cambridge: Harvard University Press.
- Jakobson, R. (1971a). Language in Relation to Other Communication Systems. in Word and Language, (Volume II, 697-708). Berlin-New York: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110873269.697>.
- Jakobson, R. (1987a). Linguistics And Poetics, In K.Pomorska & S. Rudy (Ed.), Language in Literature (62-94). Cambridge-London: Belknap Press Of Harvard University Press.
- Kocadaş, B. (2025). *Suçun sosyolojisi*. İkinci Baskı. Ankara: Anı yayınları.
- Kodish, B.I. (2003). What we do with language-waht it does with us. *ETC: A review of general semantics*, 60(1), 383-384. 06 Ocak 2008 tarihinde EBSCOhost veritabanından alınmıştır.

- Nesterova Coşkun, S. (2023). Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 326-339. DOI: 10.29000/Rumelide.1372353.
- Odman, A. E. (2003), "Karşılaştırmalı Ekonomi-Politik: Meksika'da Popülizm ve Türkiye'de Devletçilik", 8.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 3-5 Aralık, Ankara.
- Purcevâdî, N. (1376). Zebân-i Hâl Der İrfân ve Edebiyyât-i Fârsî, s. 389-390.
- Şâh Hüseyinî, (1374). Mihrî, Zenân-i Şâir-i Îrân, Tahran, s. 114-126.
- Şekîba, P. (1373), Şir-i Fârsî Ez Ağâz Tâ İmrûz, Tahran.
- Wittgenstein, L. (2000). Felsefi Soruşturmalar (D. Kanıt, Çev.). İstanbul: Küyerel Yayınları.
- Yıldırım, N. (2019). Pervîn-î İtisâmî ve Şiiri. *Doğu Esintileri* (11), 1-60.
- Zerrinkûb, A. (1985). Serr-i Ney: Şiir ve Tasavvuf Üzerine, Tahran: Sokhan Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

This article aims to conduct a linguistic analysis of Parvin E'tesami's poem "Mest ve Hushyar" (The Drunkard and the Warden) within the framework of Roman Jakobson's communication theory. Centering the role of language in human life, the study emphasizes that language is not merely a tool for communication but a fundamental prerequisite for human socialization. Language possesses multi-dimensional functions such as supporting cognitive processes, reflecting reality, constructing the cultural world, and the organization, transmission, and preservation of knowledge. Jakobson's structuralist approach provides an interdisciplinary perspective by extending linguistics into fields such as anthropology, psychology, philosophy, semiotics, and literary studies.

Jakobson grounds every act of communication in six fundamental constituents: addresser, addressee, message, code, contact (channel), and context. Corresponding to these elements are six functions of language: emotive, conative, referential, metalingual, phatic, and poetic. While the "poetic function" (the focus on the message for its own sake) is dominant in poetic texts, it intertwines with other functions to produce multi-layered meanings. This article analyzes Parvin E'tesami's ten-couplet qita (fragment) "Mest ve Hushyar" at structural, semantic, and functional levels based on this model.

Parvin E'tesami (1885-1941) is one of the most prominent female poets of modern Persian literature. She blended the classical Persian poetic tradition with a modern consciousness, becoming renowned for her didactic and morally-grounded poems. In her allegorical poems written in the form of munazara (debate/dialogue), social critique, Sufi depth, and humanist values come to the fore. "Mest ve Hushyar" is an allegorical poem constructed through a dialogue between a drunkard and a muhtasib (a local supervisor of public morals/law

enforcement). The poem masterfully treats the oppositions between appearance and reality, law and love, and ignorance and gnosis (irfan).

Particularly through Sufi imagery (wine, intoxication, raiment, headgear), the poet expertly utilizes contrasts between the material and spiritual, quantity and quality, and appearance and essence. The drunkard's responses are generally calm, witty, ironic, and philosophically profound. Facing the muhtasib's language of command and threat (conative function), the drunkard redefines meaning, activating the metalingual function. Consequently, language ceases to be an instrument of power and control and becomes a vehicle for truth and awakening.

The article employs theoretical inquiry and descriptive analysis, which are qualitative research methods. Following a deductive path based on Jakobson's model, it transitions from general communication theories to poetic language and finally to concrete textual analysis. The findings of the analysis are as follows:

1. Language is the constitutive element of individual socialization and carries multi-dimensional functions.
2. Jakobson's structural method is a powerful tool for literary analysis.
3. In "Mest ve Hushyar," poetic language produces a strong social and moral critique alongside aesthetic value.
4. The poem shifts the locus of power from the language of law to the language of meaning and love; it emphasizes that true vigilance lies not in outward appearance but in inner awareness and love.

Method

This study refines Roman Jakobson's communication theory through qualitative research methods, specifically theoretical inquiry and descriptive analysis. Within a theoretical and conceptual framework, the study proceeds from the premise that language is more than a mere tool for communication; it is a

fundamental prerequisite for the socialization of the individual. At the core of the research lies Jakobson's structuralist linguistics approach. The scope of the study is kept broad by examining how Jakobson adapted linguistic analysis to interdisciplinary fields such as anthropology, psychology, and philosophy. In summary, this is a qualitative-descriptive linguistic study aiming to analyze the ontological and functional roles of language at a theoretical level, centered on Jakobson's communication model.

Findings (Results)

As a result of the theoretical examination, the following fundamental findings were reached:

- **The Constitutive Role of Language in Socialization:** It has been established that language is not merely a technical tool for information transfer, but the most essential prerequisite for the individual's socialization process.
- **Functional Diversity:** It was determined that language possesses multi-dimensional functions, such as supporting cognitive processes, reflecting reality, and constructing the cultural world. In this context, language is observed as a central operational mechanism in the processes of organizing, transmitting, and preserving information.
- **Methodological Influence:** It was confirmed that Jakobson's structural analysis method transcends the boundaries of linguistics, serving as a foundational model in fields like anthropology (Lévi-Strauss) and semiotics (Barthes).

Conclusion and Discussion

The findings of this study challenge traditional approaches that view language as a static system through Jakobson's dynamic model:

- **Cognitive and Cultural Construction:** The finding that language does not merely "reflect" reality but also "constructs" the cultural world indicates that the human perception of the universe is determined by linguistic boundaries.

- **Interdisciplinary Bridges:** The links Jakobson established between fields such as philosophy, psychology, and information theory prove that linguistics has become the methodological center of modern humanities.
- **Ontology of Poetic Language:** The analysis of poetic language reveals that language is utilized not only for everyday needs but also to express the existential dimensions of humanity and to organize information systems.

Conclusion

This study demonstrates that Roman Jakobson's communication theory still provides a valid and robust ground for contemporary interdisciplinary research.

In conclusion:

1. Language is a structure intertwined with all dimensions of human existence (epistemology, communication, anthropology).
2. Jakobson's communication scheme is a model that analyzes not only the transmission of a message but also the cultural and psychological background of that transmission.
3. Analyses conducted particularly through the "poetic function" confirm the aesthetic and ontological power of language in the process of perceiving and making sense of the universe.

In conclusion, in the poem "Mest ve Hushyar," Parvin E'tesami has both achieved artistic success and brought a profound critique to the social and moral corruption of her period by masterfully utilizing the possibilities of Jakobson's communication model. The poem proves that language is not a mere tool for communication but a powerful realm of existence capable of shaping thought, awareness, and social transformation. This study establishes a productive interdisciplinary bridge between linguistics, literature, and Sufism by demonstrating the applicability of Jakobson's theory to classical Persian poetry.